

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ Й ПРАВА

УДК 342.591.92

Колтун Ю. М.,
yurii.m.koltun@lpnu.ua, ORCID ID: 0009-0007-5456-8143
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СУДДЯМИ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті проведено комплексного аналізу правової невизначеності національного законодавства у світлі використання суддями соціальних медіа як вимога їх добродесної поведінки в епоху цифровізації суспільного життя.

Для судової системи виклики нового глобалізованого суспільства породжують невизначеність та мають синергетичний характер. В межах вказаної проблематики питання правового регулювання є достатньо розмитим, оскільки на законодавчому рівні не існує понятійно-категоріального апарату, що б детермінувало аспекти соціальних медіа та добродесності судової влади.

Визначено, що судді виступають не тільки громадянами держави, але й її представниками, тому питання добродесності інформації та поведінки в соціальних медіа, що пов'язано зі суддями має вагоме значення для розвитку сучасної юриспруденції відповідно до європейських стандартів.

Вказано, що на міжнародному рівні в межах досліджуваної проблематики існує дві групи норм, які унормовують питання використання соціальних медіа. До першої групи віднесено законодавство, що регулює право на свободу слова судді, як будь-якої особи, що проживає в сучасному суспільстві відповідно до загальновизнаних принципів рівності, справедливості та гуманізму (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод). До другої групи норм віднесено норми, які стосуються предметно використання соціальних мереж суддями, як представниками судової влади (Висновок КРЄС № 25 (2022) щодо свободи вираження суддів, Кодекси суддівської етики).

Автором умотивовано потребу оновлення чинного законодавства щодо добродесності поведінки судді в таких аспектах: додаткова вказівка у Кодексі суддівської етики про те, що судді повинні бути обережними щодо використання соціальними медіа як авторського рівня так і членів своєї родини, оскільки вказане також може бути розцінене як прояв недобродесності судді, його упередженості чи тиску на нього; створення та впровадження до використання Рекомендацій щодо етичного використання суддями соціальних медіа та Інструкції з інформатизації та безпеки для судової влади.

Ключові слова: судочинство, цифрове суспільство, соціальні медіа, судді, добродесність, судова влада, міжнародні стандарти, етична поведінка.

Koltun Yu. M.,
yurii.m.koltun@lpnu.ua, ORCID ID: 0009-0007-5456-8143
Postgraduate Student, Institute of Law and Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE INTEGRITY OF THE USE OF SOCIAL MEDIA BY JUDGES: THE PROBLEMS OF ADAPTATION OF THE LEGISLATION TO THE REQUIREMENTS OF THE DIGITAL SOCIETY

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the legal uncertainty of national legislation in the light of judges' use of social media as a requirement for their virtuous behavior in the era of digitalization of public life.

For the judicial system, the challenges of the new globalized society create uncertainty and have a synergistic nature. Within the limits of the indicated issues, the issue of legal regulation is quite blurred, since there is no conceptual and categorical apparatus at the legislative level that would determine the aspects of social media and the integrity of the judiciary.

It was determined that judges act not only as citizens of the state, but also as its representatives, therefore the issue of integrity of information and behavior in social media related to judges is of great importance for the development of modern jurisprudence in accordance with European standards.

It is indicated that at the international level, within the scope of the researched issues, there are two groups of norms that regulate the issue of using social media. The first group includes legislation regulating the right to freedom of speech of a judge, like any person living in modern society in accordance with the generally recognized principles of equality, justice and humanism (Universal Declaration of Human Rights, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). The second group of norms includes norms that relate to the substantive use of social networks by judges as representatives of the judiciary (CJEC Conclusion No. 25 (2022) on the freedom of expression of judges, Codes of Judicial Ethics).

The author motivated the need to update the current legislation regarding the integrity of the judge's behavior in the following aspects: an additional instruction in the Code of Judicial Ethics that judges should be careful about using social media both at the author's level and by members of their family, as this can also be considered a manifestation of dishonesty the judge, his bias or pressure on him; creation and implementation for use of the Recommendations on the ethical use of social media by judges and the Instructions on informatization and security for the judiciary.

Key words: judiciary, digital society, social media, judges, integrity, judiciary, international standards, ethical behavior.

JEL Classification: K40

DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2024-16-01>

Постановка проблеми. Глобальні трансформації, технічний прогрес спричинив зміну суспільного життя та створення нового етапу розвитку соціальних відносин – цифрового суспільства. Будь-яка сфера життєдіяльності людини нині перебуває в змінному просторі, усталені правові явища підлягають оновлення, що може мати як позитивні так і дискусійні аспекти. Серед таких явищ виокремлюємо й судову систему.

Слід погодитися з А. Наливайченко, котра визначає, що цифровізація судової системи – це «процес впровадження сучасних інформаційних технологій у роботу судів з метою підвищення доступності, прозорості та ефективності правосуддя. Вона полягає, зокрема, у автоматизації судових процесів, електронному документообігу, дистанційному веденню справ, застосуванню цифрових платформ для подання позовів, скарг і отримання судових рішень, дистанційної комунікації учасників процесу» [1]. Всі ці аспекти достатньо сильно модернізують судову систему, тому в межах цього дослідження доречно зупинитися на окремих аспектах реформування судочинства в умовах цифрового суспільства.

На нашу думку, вагомою проблемою, проте малодослідженою є поведінка представників судівського корпусу в соціальних медіа. Останні

достатньо сильно увійшли в життя людей. Загалом використання цифрових медіа, від онлайн-ігор до використання смартфонів/планшетів чи Інтернету, зробило революцію в суспільстві в усьому світі. Іноземні експерти доводять, що за підрахунками, 20% усіх дорослих проводять онлайн більше 40 годин на тиждень [2]. Комунікація та міжособні відносини відповідно часто переведені у віртуальний простір.

Проте судді виступають не тільки громадянами держави, але й її представниками, тому питання доброчесності інформації та поведінки в соціальних медіа, що пов'язано зі суддями має вагоме значення для розвитку сучасної юриспруденції відповідно до європейських стандартів.

Стан дослідження. Питання цифровізації, інформатизації суспільної реальності було предметом розгляду багатьох науковців, серед них Н.Ортинська, М.Бліхар, І.Жаровська, Н.Бортник та багато інших. Також окремі науковці аналізували проблему в контексті зміни процесуальних явищ, судочинства, судової системи в глобалізованому суспільстві: О. Сковчиляс-Павлів, Н.Лесько, О. Живага, О. Вовченко, Н. Петренко та інші. Однак розвиток цифрового суспільства та правової реальності визначають потребу додаткового аналізу проблем правового регулювання використання суддями соціальних мереж.

Метою статті є проведення комплексного аналізу правової невизначеності законодавства у світлі використання суддями соціальних медіа як вимога їх добросовісної поведінки в епоху цифровізації суспільного життя.

Виклад основних положень. Увага до того, як відбувається використання суддями та працівниками апарату суду соціальних медіа зумовлене потребою визначити, чи така їх позапрофесійна діяльність не впливає на їх морально-етичні зобов'язання, чи є вони добросовісними?

Для судової системи виклики нового глобалізованого суспільства породжують невизначеність та мають синергетичний характер. З одного боку новітні технології розширюють потенціал судової системи, сприяють скороченню строків здійснення правосуддя, несуть зменшення процесуальних витрат. Окрім того в час загроз державного характеру, серед яких як пандемічні так і військові загрози саме електронне правосуддя наділено потенціалом зберегти державність в широкому розумінні, оскільки невиконання судової функції автоматично спричиняє девальвацію всіх державних інтересів, формує загрозу незалежності та збереження державності. Отож серед іншого справлення правосуддя в умовах війни є однією з гарантій національної безпеки України.

Поряд з цим, цифрове суспільство формує виклики, які не можуть бути швидко вирішені правотворцем, тому певні прогалини правового регулювання зумовлюють потребу додаткового аналізу впливу технологій на судову систему. Серед них й питання добросовісного використання соціальних медіа представниками суддівського корпусу.

В межах вказаної проблематики питання правового регулювання є достатньо розмитим, оскільки на законодавчому рівні не існує понятійно-категоріального апарату, що б детермінувало аспекти соціальних медіа та добросовісності судової влади.

В Україні порівняно нещодавно прийнятий закон, що регулює питання функціонування засобів масової інформації, поширення інформації та бажаного комунікаційного середовища загалом. Йдеться мова про ЗУ «Про медіа» [3], проте цей закон не визначає поняття «соціальних медіа» попри їх значне поширення застосування членами суспільства.

В березні цього року суб'єкти законодавчої ініціативи запропонували проект закону «Проект Закону про внесення змін до деяких законів

України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація» [4] де доречно пропонується зміни до ЗУ «Про медіа» й пропонується визначення онлайн-медіа та платформи спільного доступу через які ширяться інформація. Проте доки такі зміни не прийняті будемо користуватися доктринальним розумінням соціальних медіа та міжнародне тлумачення цього поняття.

Рекомендація Комітету Міністрів державам-членам щодо принципів управління медіа та комунікації CM/Rec(2022)11 використовує широке поняття медіа та кваліфікує соціальні платформи як цифрові сервіси, які постачальники цифрових послуг, які «об'єднують учасників багатосторонніх ринків, встановлюють правила такої взаємодії та використовують алгоритмічні системи для збору та аналізу даних і персоналізації своїх послуг (у сфері комунікацій такі платформи включають пошукові системи, агрегатори новин, сервіси обміну відео та соціальні мережі)» [5].

Іноземні словники розуміють соціальні медіа (social media) як веб-сайти та інші онлайн-засоби спілкування, які використовуються великими групами людей для обміну інформацією та розвитку соціальних і професійних контактів [6]. В доктрині визначають, що відмітною ознакою соціальних медіа є те, що «в ролі творців контенту виступають самі користувачі» [7], тобто це узагальнене поняття, що репрезентується через онлайн-технології, котрі існують чи будуть існувати у віртуальному просторі, та надають користувачам можливість спілкуватися й комікувати.

Питання добросовісності суддів також немає чіткого унормування, про нього згадує законодавство, однак не подає норми-дефініції, котра б законодавчо, на державному рівні розкривала розуміння цього вагомого поняття. Поняття «добросовісність» є оцінним, а це означає, що його зміст, як і зміст будь-якого іншого оцінного поняття, визначається з урахуванням конкретних обставин справи [8, с. 9–26].

Загалом це поняття охоплює економічну, професійну та морально-етичну добросовісність. С. Глушенко розуміє добросовісність як «морально-етичний фундамент діяльності судді, який визначає межу і спосіб його/її поведінки, яка має ґрунтуватися на принципах добровідносин із громадянами, суспільством та державою, а також чесності у способі життя, виконанні професійних обов'язків та розпорядженні матеріальними ресурсами» [9]. Такий імператив має бути притаманний суддям, безумовно, як в професійному,

так і позапрофесійному житті. Тому враховуючи, що судді є користувачами соціальних медіа, так само як добродієність є вимогою до їх поведінки у віртуальному просторі.

На міжнародному рівні в межах досліджуваної проблематики існує дві групи норм, які його унормовують.

До першої слід віднести законодавство, що регулює право на свободу слова судді, як будь-якої особи, що проживає в сучасному суспільстві відповідно до загально визнаних принципів рівності, справедливості та гуманізму. Ст. 19 Загальної декларації прав людини як основоположного документу сучасної правової системи, що визначає і закріплює матрицю прав людини вказує, право кожної людини на свободу переконань і їх висвітлення [10]. Також ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає право кожного на свободу вираження поглядів [11].

До другої групи норм доречно віднести норми, які стосуються предметно використання соціальних мереж суддями. Реагує на цей виклик європейське суддівське самоврядування. 2 грудня 2022 року Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) ухвалила свій висновок № 25 (2022) щодо свободи вираження суддів.

Висновок містить загальні вказівки для суддів і широку основу для поточного обговорення щодо того, які параметри слід враховувати, коли судді здійснюють своє право на свободу вираження поглядів як у суді, так і за його межами, в тому числі в ЗМІ та соціальних мережах. У ньому розглядаються судові волевиявлення, які стосуються питань, що викликають занепокоєння судової системи, а також суперечливих тем, що становлять суспільний інтерес, і розглядається судова стриманість, яку необхідно застосовувати.

Висновок КРЕС вказує, що судді користуються правом на свободу вираження поглядів, як і будь-який інший громадянин. Однак, користуючись цим правом, вони повинні пам'ятати про свою конкретну відповідальність і обов'язки в суспільстві, окрім зобов'язань зберігати професійну таємницю, пов'язаних із їхньою роллю в суді. КРЕС вважає, що судді повинні проявляти стриманість у висловленні своїх поглядів і думок за обставин, коли це може поставити під загрозу їх незалежність, неупередженість або гідність їхньої посади або поставити під загрозу авторитет судової влади [12]. П. 68 Висновку 25 зазначає, що «Загальна основа, яку підтримує КРЕС, полягає в тому застосовується загальний

обов'язок судового обмеження. Це означає, що судді повинні уникати висловлювати погляди або ділитися особистою інформацією в Інтернеті, яка потенційно може підірвати незалежність і неупередженість суду, право на справедливий суд або гідність посади та (громадська довіра до) авторитету судової влади. Для цього судді повинні проявляти обережність у використанні соціальних мереж» [13].

Поряд з цим, вагомими стандарти визначені в контексті обізнаності суддів про негативні наслідки та загрози, що можуть стосуватися поведінки суддів в соціальних медіа. Їх дописи, контент, що ними поширюється, уподобання навіть коло віртуальних друзів, комунікація у тому числі членів їх родини тощо можуть бути використані з метою тиску на суд, може бути розцінено як факт недобродієності, порушення незалежності чи неупередженості.

Декларація Комітету міністрів про маніпулятивні можливості алгоритмічних процесів від 13 лютого 2019 року у п. 9е вказує, що «слід підвищити обізнаність громадськості щодо того факту, що алгоритмічні інструменти широко використовуються в комерційних цілях і, все частіше, з політичних причин, а також для амбіцій анти- або недемократичного завоювання влади, війни або для заподіяння прямої шкоди» [14]. З боку судді така шкода може мати суттєві наслідки, з поміж яких порушення права людини на справедливий суд, зниження рівня поваги до судової влади загалом.

Враховуючи попередньо визначені аспекти, позитивно оцінюємо те, що цього року Рішенням З'їзду суддів України [15] до чинного Кодексу суддівської етики внесені доповнення (ст 21), де відповідно визначено, що допустимість участі судді в різного роду соціальних медіа, зокрема згадано соціальні мережі та інтернет-форуми. Однак виводиться чотири вимоги до такого користування 1) стриманість, 2) поміркованість, 3) обережність, 4) не завдання шкоди авторитету судді та судової влади.

Висновок. Проте виключно такими змінами завершитися правове унормування проблематики не може. Принцип правової визначеності це не лише існування загальних правил, але також стандарти реалізації цих правил.

Тому, на нашу думку необхідними удосконаленнями є наступні.

1. Додаткова вказівка у Кодексі суддівської етики про те, що судді повинні бути обережними щодо використання соціальними медіа як авторського

рівня так і членів своєї родини, оскільки вказане також може бути розцінене як прояв недоброчесності судді, його упередженості чи тиску на нього.

2. Визначені в кодексі норми потребують докладного роз'яснення, тому доречним, ба більше, необхідним є створення Рекомендацій щодо етичного використання судьями соціальних медіа, де б зазначалися всі можливі аспекти використання мереж, формування контенту, допуску віртуальних друзів (в деяких державах ЄС існує правова заборона долучення до кола «друзів» у соцмережах адвокатів), репостів інформації тощо.

3. Необхідними для розробки та впровадження є також Інструкція з інформатизації та безпеки для судової влади. Соціальні медіа можуть бути використані з шахрайською метою, у фінансово приватних цілях, або навіть з метою дискредитації судової влади як засіб інформаційної війни, у тому числі державою-агресоркою. Тому правила використання віртуального середовища таким чином, щоб не допустити негативних наслідків для особи судді та загалом судової влади є затребуваними для практичного використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Найченко А. Цифровізація правосуддя як один з етапів реформування судової системи в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Вип. 10 (28). С. 430–440

2. Korte M. The impact of the digital revolution on human brain and behavior: where do we stand?. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 2020 № 22(2), P. 101–111. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2020.22.2/mkorte>

3. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023, №№ 47–50, ст. 120.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності платформ спільного доступу до інформації, через які поширюється масова інформація: проект № 11115 від 25.03.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884>

5. Recommendation CM/Rec(2022)11 of the Committee of Ministers to member States on principles for media and communication governance: adopted by the Committee of Ministers on 6 April 2022 at the 1431st meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a61712>

6. Social media URL: <https://www.dictionary.com/browse/social-media>

7. Живага О. В., Вовченко О. В., Петренко Н. С. Сучасні соціальні медіа як інструмент популяризації науки в умовах інформаційного суспільства. *Наука та наукознавство*. 2020. № 4. С. 88–109.

8. Рибалко В. О. Оцінні поняття в кримінальному процесуальному праві України : моно-

графія. Львів : ЛьВДУВС, 2017. 260 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2468/1/rubalko%20monogr.pdf>

9. Глущенко С. Новели судової реформи: поняття професійної етики та доброчесності в контексті кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 6. С. 70–83.

10. Загальна декларація прав людини: прог. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

11. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ Ради Європи від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

12. Freedom of expression of judges: Consultative Council of European Judges adopts new Opinion. 2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/-/freedom-of-expression-of-judges-consultative-council-of-european-judges-adopts-new-opinion>

13. CCJE Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges, Strasbourg, 2 December 2022. URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-25-2022-final/1680a973ef%0A%0A.p.16>

14. Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes: adopted by the Committee of Ministers on 13 February 2019 at the 1337th meeting of the Ministers' Deputies URL: <https://search.coe.int/cm?i=090000168092dd4b>

15. Про затвердження Кодексу суддівської етики: рішення З'їзду суддів України 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n4>

REFERENCES:

1. Naichenko, A. (2024) Tsyfrovizatsiia pravosuddia yak ody n z etapiv reformuvannya sudovoi systemy v Ukraini. *Aktualni pytannia u suchasni nauksi*. Vyp. 10 (28). S. 430–440 [in Ukrainian].

2. Korte M. (2020) The impact of the digital revolution on human brain and behavior: where do we stand?. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, № 22(2), P. 101–111. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2020.22.2/mkorte> [in English].

3. Pro media: Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2849-IX. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2023, №№ 47–50, st. 120. [in Ukrainian].

4. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo rehuliuвання diialnosti platform spilnoho dostupu do informatsii, cherez yaki poshyriuietsia masova informatsiia (2024): proekt № 11115 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43884> [in Ukrainian].

5. Recommendation CM/Rec(2022)11 of the Committee of Ministers to member States on principles for media and communication governance: adopted by the Committee of Ministers at the 1431st meeting of the Ministers Deputies. URL: <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a61712> [in English]

6. SocialmediaURL: <https://www.dictionary.com/browse/social-media> [in English]
7. Zhyvaha, O. V. Vovchenko, O. V., Petrenko, N. S. (2020). Suchasni sotsialni media yak instrument populiaryzatsii nauky v umovakh informatsiinoho suspilstva. *Nauka ta naukoznavstvo*. № 4. S. 88–109 [in Ukrainian]
8. Rybalko, V. O. (2017) Otsinni poniattia v kryminalnomu protsesualnomu pravi Ukrainy: monohrafiia. Lviv: LvDUVS, 260 s. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2468/1/rubalko%20monogr.pdf>. [in Ukrainian]
9. Hlushchenko, S. (2016) Novely sudovoi reformy: poniattia profesiinoi etyky ta dobrochesnosti v konteksti kvalifikatsiinoho otsiniuvannia suddi (kandydata na posadu suddi). *Chasopys tsyvilnoho i kryminalnoho sudochynstva*. №6. S. 70-83 [in Ukrainian]
10. Zahalna deklaratsiia prav liudyny (1948): proh. rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian]
11. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (1950): mizhnarodnyi dokument Rady Yevropy URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian]
12. Freedom of expression of judges (2022): Consultative Council of European Judges adopts new Opinion. URL: <https://www.coe.int/en/web/ccje/-/freedom-of-expression-of-judges-consultative-council-of-european-judges-adopts-new-opinion> [in English]
13. CCJE Opinion No. 25 (2022) on freedom of expression of judges, Strasbourg, 2 December 2022 URL: <https://rm.coe.int/opinion-no-25-2022-final/1680a973ef%0A%0A.r.16> [in English]
14. Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes (2019): adopted by the Committee of Ministers at the 1337th meeting of the Ministers Deputies URL: <https://search.coe.int/cm?i=090000168092dd4b> [in English]
15. Pro zatverdzhennia Kodeksu suddivskoi etyky (2024): rishennia Zizdu suddiv Ukrainy URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n4> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 30.10.2024